

REISZ T. CSABA

A múlt kutatás egyik „kútfője”: a Fons

A *Fons (Forráskutatás és Történeti Segédtudományok)* című történettudományi folyóirat 1994 óta jelenik meg, évente három alkalommal. Az *Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán* (ELTE BTK) szerkesztett periodikum szerkesztősége örömmel tesz eleget a *Történelmi Szemle* azon felkérésének, hogy a Fons tartalmáról, célkitűzéseiről rövid ismertetést nyújtson.

Az első lépések

A kiadvány gondolata az ELTE BTK *Történelem Segédtudományai Tanszékéhez* kapcsolódó két hallgatói csoport tevékenységének eredményeképpen született. Azok a hallgatók, akik 1991-ben kezdték meg tanulmányaikat levéltár szakon, igen összetartó és szoros baráti kapcsolatot fenntartó évfolyammá váltak. A kis csoport — céljainak hathatósabb megvalósításához — olyan szakmai alapon szerveződő közösséget kívánt létrehozni, amely képviseli érdekeiket az egyetemen, testületi háttérrel nyújt az egyetemi tanulmányokon kívüli önművelődéshez szükséges pályázatok elnyeréséhez, továbbá elősegíti az egyetemisták tudományos kutatómunkába való bekapcsolódását. E hallgatók törekvése csak megerősödött a tanszék által szervezett tanulmányi kirándulások alkalmával: végül 1993 márciusában létrehozták a *Levéltáros Hallgatók Egyesületét* (LHE). A másik kezdeményezés a felsőbb évesek azon törekvése volt, hogy újjáélesszék a régóta halódó tudományos diákköri (TDK) tevékenységet, amely az egyetemi tanulmányok idején folytatott tudományos munka serkentője és fejlesztője volt és lehetett. Az újjáalakult TDK felvette Szentpétery Imre nevét, és felolvasóúléssel, valamint idősebb pályatársak szakmai beszélgetésre invitálásával próbálta a hallgatók szakmai továbbfejlődését segíteni. A két csoport szorosan együttműködve törekedett közös céljaik elérésére, és mindenekelőtt egy saját maguk által készített történelmi folyóirat kiadását kívánták megvalósítani. A lap technikai kivitelezésének részleteit a LHE tagai, főként Petrik Iván, Kenyeres István és Sarusi Kiss Béla szervezték meg, ők kutatták fel a legelőnyösebb nyomdát, és ők szerezték meg az első számhoz szükséges pénzt is.¹

Az induló lap első számának *Bevezetőjében* megfogalmazott célkitűzés az volt, hogy a fiatal történészgeneráció tudományos munkáinak biztosítsanak megjelenési lehetőséget: „Nem gyakorlott, már-már rutinból fogalmazó tudósok tökéletesre csiszolt cikkeinek közlésére vállalkozunk. Egyetemisták és pályakezdők számára igyekszünk igényes gyakorló pályát

¹ A két hallgatói kezdeményezésről, a Fons születéséről és az első számról l. *Oborni Teréz–Reisz T. Csaba–Kenyeres István*: A Fons. Az egyetemi levéltáros hallgatók folyóirata. Levéltári Szemle 44(1994) 2. sz. 106–108. Az első számot ismertette *Kovács Tivadar Bertalan*: FONS (Forráskutatás és Történeti Segédtudományok). Levéltári Közlemények 65(1994) 1–2. sz. 228–229., illetve *Katarína Schlenkerová*: Fons (Forráskutatás és Történeti Segédtudományok). Genealogicko-heraldický Hlas 5(1995) 2. sz. 45.; az első és második számot pedig *Fazekas Csaba*: A FONS első két számáról. Dimenziók. Felső-magyarországi Szemle 3(1995) 1. sz. 128–129.

biztosítani, olyat, melyre évtizedek múlva is büszkék lehetnek. [...] Bízunk abban, hogy ez a publikációs lehetőség tovább ösztönzi a hallgatói kutatásokat. [...] Reméljük, hogy a címválasztástól a lábjegyzetelésig mindent elsajátítanak szerzőink, és az alapismeretekkel és írásbeli fortélyokkal felvértezten kapcsolódhatnak majd be más folyóiratok munkájába.”

A folyóirat címét a szerkesztőség a következőkkel indokolta: „Címválasztásunkban igyekeztünk a levéltári kutatómunkát kifejező fogalmat találni. FONS, vagyis forrás (régiesen: kútfő) a levéltári iratok összessége, amelyek alapján e lap tanulmányai, dokumentumközlései készülnek. De titkolt célunk az is, hogy egykor lapunk is forrás legyen a későbbi kutatók számára (főleg forrásközléseinkkel...)”.²

Az 500 példányban megjelent kiadványt az ország levéltáraiba és főbb könyvtáraiba, valamint a szakmai felsőoktatási intézményekbe is elküldte a szerkesztőség. A kedvező fogadtatás jele volt, hogy több intézmény és magánszemély kérte, rendszeresen juttassuk el számukra a Fons példányait. A sikeres indulást jelzi, hogy a legelső számból már a szerkesztőség is csak mutatványpéldánnyal rendelkezik, és egyes intézményekben vadásszák a Fons számaikat. A biztató és a megkezdett munkát folytatni javasoló visszhang nyomán a szerkesztőség megnyugodott: igen, szükség van ránk.

Tervek, célkitűzések

A Fons elsősorban olyan cikkek, tanulmányok megjelentetésére vállalkozik, amelyek levéltári kutatómunka alapján készült feldolgozások, vagy alapos bevezetővel ellátott forrásközlések (szeretnénk elkerülni a történelmi kalászat műfaját, ezért a források keletkezésére, forrásértékére, elemzésére vonatkozó hosszabb forrásmerttetést elengedhetetlennek tartjuk). A lap harmadik „érdeklődési területe” a történelem klasszikus segédtudományai (diplomatika, heraldika, kronológia, paleográfia, archontológia vagy éppen historiográfia) tárgykörében született dolgozatok. Valamennyi szempontnak megfelelnek azok a közlemények, amelyek nagy elődeink kéziratos segédtudományi dolgozatainak bevezetővel ellátott közlései. Nagy Iván és Fejérpataky László munkája után következő alkalommal Szentpétery Imre oklevéltani tanulmányát kívánjuk sajtó alá rendezni.

A folyóirat célkitűzései közé tartozik, hogy az egyetemi oktatómunkában szintén felhasználható bizonyos módszertani kérdésekre is választ adjon: ennek megfelelően állítottuk össze *A bibliográfiai hivatkozások elkészítése* című útmutatót (a 2. évfolyam 2. számában), mert tapasztalatunk, hogy sokszor ez az eleminek tűnő részletkérdés gátolja meg a formailag is pontos dolgozatok elkészítését. A Fons ezt az útmutatót egyben a lap jegyzetelési szabályzatának is tekinti, a szerzőket ennek alkalmazására kéri. Ugyancsak terveink között szerepel, hogy megszervezünk egy olyan konferenciát, amely egy új — részletes és jól használható — forráskiadási szabályzatot dolgoz ki. A szabályzat megjelentetését szintén vállaljuk, igény esetén akár külön füzet formájában is.

A célkitűzéseinknek megfelelő, de nagy terjedelme miatt a Fons számaiba be nem illeszhető dolgozatok és tanulmányok érdekében szeretnénk újtára indítani a *Fons Könyvek* sorozatát. Ebben forrásfeldolgozások, forrásközlések éppúgy helyt kapnának, mint segédtudományi munkák vagy az egyetemi oktatómunkában hasznosítható tan- és kézikönyvek.

Az induló számban még csak az egyetemistákat és a pályakezdő diplomásokat jelöltük meg lehetséges szerzőinkként; azóta kibővítettük a kört: szerzőnk lehet bárki, aki a lap „profiljába” illeszhető dolgozattal jelentkezik, szívesen látjuk a cikkeket. Ugyanakkor fenntartjuk

2 A Szerkesztőség: Bevezető. Fons I(1994) 1.

az alapeszmét is, és állandóan keressük azokat a cikkeket és tanulmányokat, amelyeket fiatal történészek, történészhallgatók készítettek.

Az egyes évfolyamokban való könnyebb eligazodást kívánja segíteni az évenként összeállított és kiemelhető füzet formájában elkészített összesített tartalomjegyzék, valamint a *Hely- és névmutató*. Ez év végére elkészül a második évfolyam anyaga is.

Lapunk egyelőre ingyenes, ezt az állapotot — a támogatásoktól függően, amíg csak lehet, — fenn kívánjuk tartani, mert esetenként éppen azok nem tudnák a Fons példányait megvenni, akik érdeklődnek iránta. A kiadványt minden országos, megyei és szaklevéltárba, valamint az egyetemekre és főiskolákra eljuttatjuk. Ugyancsak megkapják folyóiratunkat az érdeklődő egyéb intézmények és magánszemélyek. A külföldi nagy közgyűjteményekbe — a harmadik évfolyam megjelenésével — összegyűjtve juttatjuk el a folyóiratot.

Az anyagi lehetőségek

Ma már minden kiadvány megjelentetésének egyik sarkalatos kérdése, hogy kiadói a szükséges pénzüsszeget elő tudják-e teremteni, vagy éppen az anyagi források beszűkülése vagy megszűnése vet véget egy folyóirat történetének.

A Fons eddig abban a szerencsés helyzetben volt, hogy legalábbis a nyomdaköltségeket mindig sikerült biztosítani. Induláskor a szerkesztőség azt a biztatást kapta, hogy csak az első három év nehéz, ha azalatt bizonyítja életképességét, úgy biztos jövője lesz. Először a *Művelődési és Közoktatási Minisztérium* és az *ELTE Bölcsészettudományi Karának Hallgatói Önkormányzata*, később a *Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány* nyújtott eseti támogatást. Az első évfolyam végére sikerült megtalálni a máig legnagyobb segítséget nyújtó intézményt, a *Nemzeti Kulturális Alap Levéltári Szakkollégiumát*. Támogatásuk a nyomdaköltségek jelentős részét teszi ki. A harmadik évfolyam közepétől újabb segítők lettek: két évi sikertelen pályázás után (és lassanként a reményvesztettség felé haladva) végre harmadszorra elnyertük a *Soros Alapítvány* anyagi támogatását, és ezáltal lehetőség nyílt arra, hogy a szerkesztőségi munkát ne saját zsebből fizessük, és hogy a szerzőinknek — ha nem is elégséges —, de tisztességes szerzői díjat fizessünk. Alapelvnek tekintjük ugyanis, hogy az alulfizetett és anyagilag egyáltalán el nem ismert történészi szakmában a szellemi tevékenységet lehetőségeink függvényében díjazzuk.

Külön megemlítenők a kollegiális támogatást nyújtó intézmények: a *Magyar Levéltárosok Egyesülete* főként erkölcsi segítséget ad, és bevon minket a levéltáros szakmai eseményekbe. A *Nógrád Megyei Levéltár* immár másodszer ajánlott fel komolyabb összeget a lap megjelentetéséhez, legújabban pedig *Győr–Moson–Sopron Megye Győri Levéltára* és *Székesfehérvár Városi Levéltára* támogatta a folyóiratot anyagilag, önzetlen segítségük példaeértékű. Jelentős könnyebbséget jelent számunkra a *Budapest Főváros Levéltára* és vezetője, dr. Varga László által biztosított lehetőség, hogy a levéltár nyomdájában készítik a Fonst. Pesti Márta reprográfiai vezető, Máriyné Demeter Györgyi tördelő és a nyomda dolgozóinak gyakorlatilag társadalmi munkában készítik a Fons példányait, köszönetünk feltétlenül megilleti őket.

Minden évben bízunk abban, hogy nagy támogatóink a következő alkalommal is méltónak tartanak bennünket az anyagi segítségnyújtásra. Sajnos azonban évről-évre növekszik azon intézmények és lapok száma, amelyek feladataikat csak alapítványi segítséggel tudják elvégezni, és ez sajnos a Fons esélyeit rontja. Ezt felismerve határozta el a lap köré csoportosuló egyetemisták és friss diplomások (Kenyeres István, Kis Péter, Kovács Tivadar Bertalan, Molnár Antal, Németh István, Reisz T. Csaba, Sarusi Kiss Béla, Sunkó Attila,

Thoroczkay Gábor), hogy létrehoznak egy olyan alapítványt, melynek célja, hogy hosszú távon a Fons és a tervezett Fons Könyvek anyagi alapjait előteremtse. A 90 000 forintnyi kezdőtőkével létrehozott Fons Alapítvány nyitott, azt minden bel- és külföldi természetes és jogi személy támogathatja. Az alapítvány elnökének Pálffy Gézát, titkárának Petrik Ivánt választották.

*

A Fons — úgy tűnik — lassan gyökeret ereszt a hazai történettudományi folyóiratok között. Büszkék vagyunk rá, hogy olyan jelentős történészek is idéznek bennünket, mint Kosáry Domokos, Györfly György, Szakály Ferenc. Bízunk benne, hogy valóban azzá válik a folyóirat, ami lenni szeretne: fons, vagyis kútfő a múlt kutatásához.

Összevont tartalomjegyzék

1. (1994) 1. sz.

Bevezető (A Szerkesztőség)	1–2.
A történelem segédtudományai	
<i>Petrik Iván</i> : Bevezetés Nagy Iván heraldikai kézirat-töredékéhez	3–8.
<i>Nagy Iván</i> : Czimertan, különösen tekintettel a magyar címerészet történelmi fejlődésére (Közl.: Petrik Iván)	9–30.
Közlemények	
<i>Németh István</i> : A kassai követek jelentése az 1572. évi február–áprilisi országgyűlésről. I. rész	31–51.
<i>Reisz T. Csaba</i> : Egy elveszettnek hitt önéletfrás — Lipszky János emlékirata	52–78.
Előadás	
<i>Pálffy Géza</i> : Katonai igazságszolgáltatás a királyi Magyarországon a XVI–XVII. században	79–90.

1. (1994) 2. sz.

Előszó (A Szerkesztőség)	91–92.
A történelem segédtudományai	
<i>Thoroczkay Gábor</i> : Az Anonymus-kérdés kutatástörténeti áttekintése (1977–1993). I. közl.	93–149.
Közlemények	
<i>Németh István</i> : A kassai követek jelentése az 1572. évi február–áprilisi országgyűlésről. II. rész	150–177.
<i>Németh István</i> : A kassai követek útja a pozsonyi országgyűlésre 1572. január–július	178–185.
<i>Sunkó Attila</i> : Az erdélyi fejedelmi testőrség archontológiája a XVI. században	186–214.

1. (1994) 3. sz.

Bevezető (A Szerkesztőség)	215–216.
A történelem segédtudományai	
<i>Kis Péter</i> : Fejérpataky László paleográfiai előadásai a pesti egyetemen	217–224.
<i>Fejérpataky László</i> : Palaeographia (Közli: Kis Péter)	225–274.
Közlemények	
<i>Molnár Antal</i> : Scardonai püspökök „ad limina” jelentései (1624–1648)	275–314.
Könyvismertetés	
Gömbös Tamás: A szerzetes és lovagrendek címerei és viseletei (A protestáns egyházak jelképei, a szentek jelképes ábrázolása címerekben) (Ism.: Thoroczkay Gábor)	315–317.
Holló Szilvia Andrea: Budapest régi térképeken. 1686–1896. (Ism.: Reisz T. Csaba)	318–322.

2. (1995) 1. sz.

Barta Gábor emlékére (Pálffy Géza)	3–4.
Tanulmányok	
<i>Kenyeres István</i> : A trencsényi vár a XVI. században	5–72.
Közlemények	
<i>Török Enikő</i> : Egy XVIII. századi polihisztor: Mikoviny Sámuel	73–89.
A XXII. Országos Tudományos Diákköri Konferenciáról (OTDK)	90.
Műhely	
<i>Bak Borbála</i> : A történeti Magyarország földrajza (Természeti tájak és közigazgatás)	91–98.
Fórum	
<i>Pálffy Géza</i> : Archontológiai kézikönyv vagy század eleji ismereteink összegzése? (Gondolatok Fallenbüchl Zoltán: Magyarország főispánjai. Die Obergespane Ungarns 1526–1848 című könyvéről)	99–111.
Könyvismertetés	
„... im az clavist is megküldöttem ...” Mindennapok emlékei a Magyar Országos Levéltár kiállításán (Ism.: Németh István)	112.
Hermann Róbert: A rendőrminiszter és a Zichy-gyémántok (Ism.: Fazekas Csaba)	113–114.
Melléklet	
A FONS 1994. évi (I.) évfolyamának Tartalomjegyzéke, Resume, Hely- és névmutató	16 sztl.

2. (1995) 2. sz.

A történelem segédtudományai

Thoroczkay Gábor: Az Anonymus-kérdés kutatástörténeti áttekintése
(1977–1993). II. közl. 117–173.

Forrásközlés

Molnár Antal: Pietro Massarecchi antivari érsek és szendrői apostoli adminisztrátor
egyházlátogatási jelentése a hódolt Dél-Magyarországról (1633) 175–219.

Közlemények

Poprády Judit: A Magyarországi Németek Szövetségének története 221–258.

Műhely

A bibliográfiai hivatkozások elkészítése (A Szerkesztőség) 259–267.

2. (1995) 3. sz.

Tanulmányok

Kis Péter: „A király hű bárója” (Ákos nembeli Ernye pályafutása) 273–316.

Forrásközlések

Reisz T. Csaba: Lipszky János levelei gróf Festetics Györgyhez. Adalékok
a Mappa Generalis Regni Hungariae c. térkép születéséhez 317–349.

Hermann Róbert: Temesvár ostroma 1849-ben — belülről és kívülről,
akkor és utólag 351–373.

Kisebbségi közlemények — Családtörténet

Mészáros Kálmán: Két Csáky László halála (1698, 1708) 375–378.

3. (1996) 1. sz.

Tanulmányok

Gönczi Katalin: A középkori város a jogtörténet szemszögéből. Gondolatok
a középkori városi jog vizsgálatának módszertanához 3–30.

A történelem segédtudományai

Miskei Antal: Ráckeve középkori pecsétje és címere 31–49.

Wenzel Gusztáv: Kováchich Márton György, Horvát István és Fejér György
mint magyar történetmívelők (Közli: Soós István) 51–71.

Műhely

Soós István: Horvát István és a történeti segédtudományok 73–107.

3. (1996) 2. sz.

Közlemények

Sunkó Attila: „A Vár”. Rexa Dezső utcanévtörténeti kézírata 111–180.

Németh Ildikó: A soproni Laehne-intézet története 1853–1918 181–210.

Csikány Tamás: Gustav Herman mérnökkari alezredes emlékirata
a Komáromnál létesítendő vasúti hídról 211–234.

Kisebb közlemények — Családtörténet

Mészáros Kálmán: A Nagyidai család II. Rákóczi Ferenc szolgálatában 235–245.

Könyvismertetés

Scripta manent. Ünnepi tanulmányok a 60. életévét betöltött Gerics József
professzor tiszteletére (Ism.: Thoroczkay Gábor–Tusor Péter) 247–252.

Márfi Attila: Pécs színháztörténetének forrásai a Baranya Megyei Levéltárban
(1949–1962) (Ism.: Lengvári István) 253–254.

*

Előkészületben lévő 3. (1996) 3. számunk tervezett tartalmából

Tanulmányok

Miskei Antal: A budai szandzsák hászvárosainak társadalmi és népesedési viszonyai
a XVI. század második felében

Közlemények

Erdélyi Gabriella: Hieronim Łaski konstantinápolyi jelentése egy Ferdinánd-párti
főúr tollán. Megjegyzések a sztambuli tárgyalások (1527–1528) történetéhez

Műhely — Demográfia

Bácskai Vera: „Karrier migránsok”. A pesti és budai kézművesinasok összetétele

Polyák Andrea: A szakképzetlen munkaerő bevándorlása Pestre
a XIX. század második felében

Melléklet

A Fons (Forráskutatás és Történeti Segédtudományok) 1995. évi (II.)
évfolyamának Tartalomjegyzéke, Hely- és névmutató

T. CSABA REISZ A PLATFORM FOR RESEARCH INTO THE PAST: THE “FONS” PERIODICAL

The “Fons” (Studies of source materials and the historical auxiliary sciences) is a historical periodical which has been appearing three times a year since its foundation in 1994. The periodical was brought into existence by two groups of students studying at Eötvös Loránd University’s Faculty of Arts, Department of Historical Auxiliary Sciences. (The two groups of students were members of the Archivist Student Association and the Imre Szentpétery Academic Circle).

At first the “Fons” was seen as providing an opportunity for the younger generation of historians to publish their work. In the meantime, this idea has been modified only to the extent that now anyone may have his/her work published if this work comprises one of the

following: processed material based on archival research; publication of sources with a thorough introduction; an essay on a subject related to the study of historical auxiliary sciences. A further aim of the "Fons" is to provide answers to questions of methodology which often arise in the course of university tuition (e.g. how to make bibliographical references, rules governing bibliographies). Editorial staff wish to publish longer essays and studies as part of a series of "Fons Books" which they are planning for 1997. By establishing the "Fons Foundation" the young founders of the "Fons" wished to assure a firm financial base for the periodical. A brief description of the the "Fons" is followed by a combined table of contents for the past three years.

Support from the foundation and other institutions allows that free copies of the periodical are sent to the national and county archives, to academic institutes, and to professional schools of higher education.